

Ekososiaalisia kriisikertomuksia

Susanna Hast ja Noora Kotilainen (toim.)

Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa

Osittain suomentanut Kataja Varisvaara

(Victoria M. Bashamin, Henri Myrntisen ja Benjamin Schraderin luvut)

Gaudeamus, Helsinki 2024

Raisa Foster

Sodan pauloissa: Militarismi suomalaisessa yhteiskunnassa on ajankohtainen ja varsin kattavasti eri tieteenalojen tutkimukseen perustuva kokoomateos, joka tarjoaa kriittisiä näkökulmia militarismiin ja sen moninaisiin vaikutuksiin erityisesti suomalaisessa yhteiskunnassa. Kriittinen militarismitutkimus on jo vakiintunut tutkimusala Yhdysvalloissa ja muualla Euroopassa, mutta Suomessa alan tutkimusta on tehty vasta vähän.

Kirjan toimittajat, Taideyliopiston dosentti Susanna Hast ja Helsingin yliopiston yliopistotutkija Noora Kotilainen, ovat profiloituneet Suomessa kriittisen militarismitutkimuksen merkittäviksi asiantuntijoiksi ja sanoittaneet myös mediassa sotilaallisen vallan vaikutusten ongelmallisuutta yhteiskunnassa. Hast on väkivaltaan, traumaan ja sodan kokemukseen erikoistunut tutkija, kirjailija ja lauluntekijä. Kotilainen on puolestaan sodan, kriisien ja väkivallan teemoihin keskittyvä poliittisen historian tutkija, jonka näkökulmat liittyvät myös visuaalisen viestinnän ja median rooleihin konflikteissa.

Kirja on jaettu kolmeen pääosiin: Militarismi ja militarisaatio, Asevoimien normit ja sotilaallinen toiminta sekä Posthumaani sota ja arjen militarisaatio. Jokainen osio tarkastelee militarismia ja militarisaatiota eri näkökulmista ja tuo esiin niiden moninaiset vaikutukset yhteiskuntaan ja ympäristöön. Teoksessa on yhteensä 20 kirjoittajalta 18 esseetä, jotka käsittelevät muun muassa sotilaallisia instituutioita, asevoimien sukupuoli-

normeja ja arkielämän militarisaatiota, mutta myös militarismin, ympäristön, ihmisen ja toislajisten eläinten suhdetta.

Toimittajien on valitettavan helppo perustella teoksen keskeisen teeman – eli sotilaallisten arvojen ja käytäntöjen kriittisen tarkastelun – merkitystä erityisen ajankohtaisena Venäjän hyökättyä Ukrainaan ja Suomen liittyttyä Natoon. Kirjassa osoitetaan teoreettisten tarkasteluiden ja konkreettisten esimerkkien kautta, kuinka sotilaalliset arvot vaikuttavat syvästi yhteiskunnassamme, ei vain politiikassa vaan myös arjen käytännöissä ja tunteiden tasolla. Toimittajien mukaan kirjan tarkoituksena on tarjota militaristisille kehityskuluille myös vaihtoehtoisia näkökulmia ja herättää vuoropuhelua niin tutkijoiden kesken kuin laajemminkin yhteiskunnassa.

Kirja määrittelee militarismin sotilaallisten arvojen ja vallan moninaiseksi ilmentymiksi yhteiskunnassa, jossa sotilaallinen valta on erityistä ja suojeltua. Militarismi näkyy yhteiskunnassa niin, että aseellista puolustusta ei kyseenalaisteta ja sotilaalliset ratkaisut nähdään ensisijaisina turvattomuuden hallinnassa. Militarisaatio puolestaan on vähitellen etenevä prosessi, jossa sotilaallinen valta vahvistuu, ja sotilaalliset arvot, asenteet ja käytännöt luonnollistuvat osaksi yhteiskunnan eri alueita ja arkisia käytäntöjä.

Kriittinen militarismitutkimus tarkastelee nimensä mukaisesti militarismia ja militarisaatiota kriittisestä näkökulmasta kyseenalaistaen niiden itsestäänselvyydet ja tutkien niiden monimutkaisia vaikutuksia yhteiskunnan eri sektoreilla ja yksilöiden kokemuksissa. Kriittisellä otteella pyritään paljastamaan militarismin ja militarisaation tiedostamattomia muotoja ja myös pohtimaan, miten normalisoituja mutta samalla – tai juuri siitä syystä – monenlaista kärsimystä ja kriisejä tuottavia kehityskulkuja voidaan vastustaa ja purkaa.

Teoksen keskeinen sisältö eli yhteiskunnan arvojen ja kehityskulkujen kriittinen analyysi tarjoaa merkittävää taustaymmärrystä myös sosiaalipedagogiikan tutkimuksen ja käytännön työn kentille. Sosiaalipedagogiikka holistisena tutkimusalana, jossa yksilöä tarkastellaan osana laajempaa sosiaalista – ja ekologista – kontekstia, voi hyötyä kirjan tarjoamista kriittisistä näkökulmista. Militaristiset arvot ja käytännöt vahingoittavat yhteiskunnallista koheesiota ja luovat turvattomuuden ilmapiiriä, mikä on haitallista myös oppimisen, kasvun ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta. Militarismin vaikutusten ymmärtäminen ja purkaminen onkin tärkeätä, kun halutaan löytää pedagogisia keinoja tukea sosiaalista integraatiota, yhteisöllisyyttä ja rauhaa erityisesti monimutkaisten sosiaalisten ja ekologisten kriisien ajassa.

Militarismia monista näkökulmista

Sodan pauloissa -kirjan toimittajat Hast ja Kotilainen ovat koonneet ensimmäisen suomenkielisen kriittisen militarismitutkimusta käsittelevän kirjan, jonka tutkimuksellinen mutta myös toimittajien arkielämän kokemuksista noussut alkusysäys, tavoitteet, keskeiset sisällöt ja merkitys avataan kirjan johdannossa. Kirja rakentuu kolmesta osasta, joista jokainen käsittelee militarismia ja militarisaatiota monipuolisesti eri näkökulmista.

Sotilaallinen valta yhteiskunnan muokkaajana

Kirjan ensimmäinen osa, Militarismi ja militarisaatio, alkaa Victoria M. Bashamin aiheeseen johdattelevalla tekstillä. Basham, joka on kansainvälisten suhteiden tutkimuksen professori Cardiffin yliopistossa, avaa kriittisen militarismitutkimuksen suuntauksen ja esittelee sen keskeiset käsitteet, kysymyksenasettelut ja tutkimusorientaatiot. Bashamin tekstissä kriittinen militarismitutkimus kuvataan poikkeitieteellisenä tutkimusalana, joka keskittyy kyseenalaistamaan vallitsevia oletuksia sodasta ja sotilaallisesta valasta. Kriittinen militarismitutkimus tarkastelee sitä, miten sota ja sotilaallinen valta muokkaavat yhteiskuntaa, politiikkaa, kulttuuria ja taloutta, ja miten nämä tekijät vuorostaan muokkaavat sotaa ja sotilaallista valtaa. Basham korostaa, että sota ei ole luonnollinen tai väistämätön osa ihmisyyttä vaan ihmisen keksintö. Kriittiset militarismitutkijat pyrkivät siten purkamaan oletuksia sodan väistämättömyydestä ja tarkastelemaan, miksi ihmiset sotivat, mikä on yhteiskunnan rooli sodan myyttien uusintamisessa ja mitä seurauksia sotavoimien ylläpitämisellä on muille sosiaalisen ja poliittisen elämän osa-alueille. Bashamin mukaan militarisaatio syntyy ja etenee yhteiskunnassa nimenomaan tarinoiden välittämänä.

Militarismia tarinallisuuden kautta välittyvänä ilmiönä tarkastelevat myös Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo omassa luvussaan, joka käsittelee sukupolvelta toiselle periytyviä kriisikertomuksia osana yhteisön kollektiivista muistia. Kriisikertomusten juuret ovat usein sodassa, nälässä tai muissa koettelemuksissa, jotka liittyvät kuolemaan, kärsimykseen, menetykseen ja kurjuuteen. Tällaisten kertomusten tehtävänä on kirjoittajien mukaan muistuttaa ihmisen kuolevaisuudesta ja siirtää tätä muistutusta eteenpäin tuleville sukupolville. Häkkisen ja Salasuon mukaan jokainen kansa tarvitsee yhteisen kriisikertomuksen ollakseen yhtenäinen yhteisö. Kriisikertomukset välittävät merkityksiä nykyisyydelle menneisyyden kautta. Kertomusten tulkinnat voivat vaihdella sukupolvien myötä. Luvun lopussa kirjoittajat pohtivat, voisiko ilmastonmuutos olla nuoremman su-

kupolven uusi kriisikertomus. Tällaisen ekokriisikertomuksen välittäminen tuleville sukupolville tosin edellyttäisi, että se päättyisi onnelliseen loppuun ihmiskunnan ja maapallon pelastumisesta – muuten ei tarinalla olisi kertoja.

Leena Vastapuu, Saara Särmä, Susanna Hast ja Noora Kotilainen tarkastelevat luvussaan suomalaisen nyky-yhteiskunnan militarisaation syvyyttä ja ilmenemismuotoja feministisestä viitekehyksestä käsin. Kirjoittajien analyysi avaa militarismin vaikutuksia arjen käytäntöihin ja myös yksilöiden tunteiden tasolla tuoden esiin, kuinka sotilaalliset arvot ja käytännöt ovat syvällä suomalaisessa kulttuurissa ja yhteiskunnassa. Feministisestä näkökulmasta tarkasteltuna voidaan havahtua siihen, kuinka Suomessa militarisaatio ilmenee muun muassa siten, että julkista keskustelua turvallisuudesta hallitsevat miespuoliset sotilasasiantuntijat painottaen nimenomaan sotilaallisia ja teknostrategisia näkökulmia. Militarisoituneessa yhteiskunnassa sotilaallinen turvallisuus priorisoidaankin muiden turvallisuusnäkökulmien yli.

Kriittinen militarismitutkimus korostaa vääjäämättöminä pidettyjen sotilaallisten kehityskulkujen jatkuvaa kriittistä arviointia sekä siirtymistä kohti moninaisempia turvallisuuskäsityksiä ja -käytäntöjä. Kirjan sukupuolentutkimuksesta ammentavaa näkökulmaa täydentää Henri Myrntisen kirjoittama luku, jossa hän käsittelee sotilaallista maskuliinisuutta sekä maskuliinisuuden militarisoitumista. Myrntisen analyysi yhdistyy myös kirjan toisessa osassa esitettyihin pohdintoihin asevoimien sukupuolioletuksista.

Kirjassa käsitellään kahdessa luvussa sotaa veteraanien näkökulmasta. Benjamin Schrader tarkastelee yhdysvaltalaista veteraaniaktivismia omien kokemustensa kautta. Hänelle isänmaallista on nimenomaan sodan kyseenalaistaminen. Suomessa sodan kyseenalaistaminen taas nähdään usein epäisänmaallisena, minkä vuoksi sodan kritiikkiin perustuvaa veteraaniaktivismia ei juurikaan meillä ilmene.

Ilmari Käihkö kuvaa omissa luvussaan veteraanin käsitteen historiallisesti kiistanalaista ja poliittista luonnetta. Hän huomauttaa, että suomalainen yhteiskunta on alkanut kunnioittaa veteraaneja laajasti vasta viime vuosikymmeninä. Käihkön mielestä viimeistään nyt Nato-jäsenyyden myötä veteraanin määritelmää pitäisi Suomessa laajentaa ja moninaisten, myös tuorempien sotien, veteraanien ääntä pitäisi kuulla enemmän. Näin keskustelu veteraanien asemasta ja aktivismista voisi ylipäättään tulla mahdolliseksi.

Sotilasorganisaation erityisluonne

Kirjan toinen osa, Asevoimien normit ja sotilaallinen toiminta, keskittyy sotilaallisten normien ja käytäntöjen vaikutuksiin sekä yksilöiden elämässä että laajemmin yhteiskunnassa. Kirjoittajien analyysit osoittavat, kuinka sukupuolijärjestys, heteronormatiivisuus, valkoisuusoletus ja nationalismi kietoutuvat yhteen muodostaen rakenteellisia esteitä tasa-arvolle ja inklusiolle Puolustusvoimissa. Näiden rakenteiden purkaminen edellyttää laajaa yhteiskunnallista ja poliittista muutosta, joka tunnistaa ja haastaa perinteiset käsitykset sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja etnisyydestä asevoimissa.

Pauli Rautiainen tarkastelee luvussaan asevelvollisuuden roolia sukupuolijärjestyksen ylläpitäjänä ja esittää, että sukupuolineutraali asevelvollisuus olisi paremmin sopusoinnussa kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Rautiaisen mukaan on valtiosääntöoikeudellisesti ongelmallista, että nykyinen asevelvollisuus nojaa perinteiseen ajatukseen sukupuolesta ja kohdistuu näin ollen vain miehiin. Militaristinen kulttuuri oikeuttaakin muuten yhteiskunnassa sisäistetyt käsitykset tasa-arvosta. Rautiaisen näkemyksen mukaan sukupuolineutraali kutsuntajärjestelmä olisi askel kohti yhdenvertaista asevelvollisuutta, joka kohtelisi kaikkia sukupuolia samalla tavalla.

Myös Katri Otonkorpi-Lehtorannan mukaan sotilasorganisaation homososiaalisiin ja hierarkkisiin rakenteisiin perustuvat arvot ja käytännöt uusintavat sukupuolittuneita oletuksia. Hän tarkastelee omassa luvussaan sotilaiden työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia Puolustusvoimissa. Hänen analyysinsä mukaan sotilasorganisaation erityisluonne aiheuttaa jännitteitä työn ja perheen suhteiden järjestämisessä, ja sotilas-työn priorisointi muun elämän kustannuksella vaikuttaa perheiden hyvinvointiin ja tasa-arvoon.

Minna Lindqvist tutkii homo- ja bi-miesten varusmiespalveluksen haasteita heteronormatiivisessa ympäristössä. Lindqvistin mukaan monet ei-heteroseksuaaliset varusmiehet pyrkivät salaamaan identiteettinsä syrjinnän pelossa, mikä tekee militarisoituneen maskuliinisuuden haastamisesta erittäin vaikeaa. Militarisoitu maskuliinisuus ja heteronormatiivisuus ovat tiiviisti kytköksissä asevelvollisuuden käytäntöihin ja ne muovaavat käsityksiä miehuudesta ja sotilaallisuudesta. Puolustusvoimien käytännöt korostavat yhdenmukaisuutta ja hierarkkia, mikä tekee moninaisuuden ja inklusion edistämisestä haastavaa.

Erilaiset identiteetit eivät saa tilaa eivätkä tunnustusta sotilasorganisaatiossa, mikä tulee ilmi myös Hài Nguyễn tekstissä, joka käsittelee valkoisuus-

den ja nationalismin vaikutusta asevelvollisuuteen sekä rakenteellista rasismia Puolustusvoimissa. Kun puolustusvoimista tehdään rodullistettujen maahanmuuttajien kotoutumisen väline, se peittää rakenteellista rasismia ja edistää Nguyễnin mukaan myös koko yhteiskunnan militarisoitumista. Kirjan toisen osion teksteistä käy selvästi ilmi, kuinka Puolustusvoimissa elää sitkeästi ajatus siitä, että yhdenmukaisuus luo automaattisesti yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa, mikä johtaa rasismin ja seksismin vähättelyyn.

Kirjan toisen osan viimeinen luku tuo esiin sen, kuinka militarisaatiokehitys ei kapeuta ainoastaan yksilöiden identiteettejä vaan myös demokraattisia yhteiskuntia. Ilmari Käihkö ja Jan Willem Honig analysoivat Suomen Afganistanin operaatiota ja osoittavat ongelmalliseksi sen, kuinka suomalaispoliitikot delegeoivat sodan strategiset päätökset Puolustusvoimille ilman riittävää demokraattista valvontaa. Kirjoittajien mukaan niin sanottu objektiivinen kontrolli, jossa politiikka ja sotilaallinen toiminta erotetaan neutraaliuden nimissä toisistaan, on mahdotonta, koska sodankäynti palvelee aina poliittisia päämääriä. Demokraattisen valvonnan puute ja sotilaallinen salamyhkäisyys sotilasoperaatioissa heikentävät kansalaisten luottamusta poliittiseen järjestelmään. Tämä olisi poliittisten päättäjien syytä tunnistaa myös nykyisessä sotaan varautumisen ajassa.

Monenlaisia taisteluita ja toiseuttamista

Kokoelmateoksen kolmas osa, Posthumaani sota ja arjen militarisaatio, tarkastelee sodan ja militarismin ilmiöitä ihmiskeskeisyyttä laajemmasta näkökulmasta sekä sotilaallisen vallan vaikutuksia arkeen. Iida-Maria Tammi, Susanna Hast ja Noora Kotilainen analysoivat sodan ja ympäristön välisiä suhteita korostaen posthumanismin merkitystä modernin sodankäynnin vaikutusten ymmärtämisessä. Sota ei vaikuta pelkästään ihmisiin vaan myös laajemmin ympäristöön ja muihin eläviin olentoihin, ja näin ollen sodan tutkimuksessa tulisi kirjoittajien mukaan huomioida entistä enemmän myös ekologiset ja ei-inhimilliset näkökulmat.

Samoilla linjoilla on myös Elisa Aaltola, joka tarkastelee luvussaan sodan käsitettä toislaajisten eläinten näkökulmasta. Aaltolan mukaan eläinten käyttö sodassa paljastaa ihmisten välineellisen asenteen toisiin eläimiin. Hän myös pohtii, onko ihmisten toisiin eläimiin kohdistava väkivalta verrattavissa sodankäyntiin ihmisten välillä. Aaltolan mukaan eläinten välineellinen kohtelu niin sodan, eläintuotannon kuin metsästyksenkin konteksteissa heijastaa dualistista ja hierarkista maailmankuvaa, jossa ihmisen oletetaan olevan muiden lajien yläpuolella.

Arjen militarisaatiota puolestaan analysoivat omissa luvuissaan Mika Luoma-aho, Karim Maïche ja Anitta Kynsilehto. Luoma-ahon mukaan huume politiikan mieltäminen ja toteuttaminen huumeidenvastaisena sotana toimii poliittisen vastarinnan hiljentämisenä ja konservatiivisten intressien vahvistamisena. Jos huume politiikka sen sijaan perustuisi inhimillisyyteen ja huumeiden käyttäjien yhdenvertaiseen kohteluun suhteessa muihin kansalaisiin, huumeiden käytön haittavaikutuksia voitaisiin aidosti ehkäistä vähemmän väkivaltaisilla ja tutkitusti toimivammilla lähestymistavoilla.

Karim Maïchen näkökulma arjen militarisaatioon liittyy kaupunkitiloihin ja erityisesti vartijoiden rooliin julkisessa tilassa. Militaristiset käytännöt ja diskurssit muovaavat kaupunkilaisten kokemuksia turvallisuudesta ja turvattomuudesta. Maïchen mukaan militarisaatio arjessa ilmenee erityisesti marginalisoitujen ryhmien syrjintänä ja toiseuttamisena, mikä uhkaa myös julkisen tilan demokraattista hallintaa. Myös Anitta Kynsilehto tarkastelee militarismia tilallisesta näkökulmasta. Hänen lunksa tuo esiin sotilaallisen vallan ja toimenpiteiden kyseenalaistamattomuuden rajavalvonnan ja ihmisten liikkuvuuden suhteen. Kynsilehdon tekstiä ei voi olla lukematta ilman välittömien yhteyksien muodostumista kesän 2024 niin sanottuun käännötylakikeskusteluun.

Kirjan viimeisessä luvussa toimittajat Noora Kotilainen ja Susanna Hast tiivistävät kirjan tarkoituksen eli mahdollisuuden vuoropuhelulle niin tutkijoiden kesken kuin laajemminkin yhteiskunnassa. Toimittajat myös esittävät ajatuksiaan siitä, miten kriittistä militarismitutkimusta voitaisiin tulevaisuudessa viedä eteenpäin, ja erityisesti siitä, millaisille teemoille alalla olisi tarvetta. Erityistä tutkimustarvetta olisi toimittajien mukaan sen tarkastelemiselle, miten militarismin arvot puhuttelevat eri yhteiskunnallisista taustoista tulevia ihmisiä: kuinka esimerkiksi kiinnostus sotilaalliseen toimintaan, sosioekonomiset taustat ja yhteiskunnalliset lähtökohdat korreloivat vierastaistelijoiksi lähtemisen kanssa.

Tärkeätä olisi Hastin ja Kotilaisen mielestä tutkia myös sitä, miten terroristinen ääriajattelu sekä äärioikeiston rasistinen ja jopa fasistinen ideologia ja niiden nousu suhteutuvat militarismin idealeihin. Toimittajien mukaan olisi rohkeasti kysyttävä, mikä on militaristisen ideologian yhteys yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja kansalliseen turvallisuuden tuottamiseen ylipäätään ja miten näihin ilmiöihin voitaisiin myös puuttua. Kotilaisen ja Hastin mielestä yleinen resurssien uudelleenjako sekä pelon ja uhan ilmapiiri luovat epävarmuutta, turvattomuutta ja vastakkainasettelua. Lo-

puksi he kysyvätkin, onko aseellinen varustautuminen todella ainoa tai paras ratkaisu turvattomuuteen ja epävarmoihin tulevaisuuden näkymiin.

Saavutettavaa keskustelua vaikeista aiheista

Toisinaan useamman kirjoittajan – varsinkin jos he tulevat eri tieteenaloilta – teksteistä koostuva toimitettu kokoelma saattaa olla laadultaan epätasainen. *Sodan pauloissa* -teoksen luvut ovat kuitenkin, todennäköisesti toimittajien selkeiden kirjoittajaohjeiden tai ahkeran jälkitoimitustyön ansiosta, erityisesti rakenteeltaan ja tyyliään ilahduttavan koherentteja ja siten lukijays-tävällisiä. Jokainen luku alkaa aiheen taustoituksella, tavoitteen asettelulla ja tekstin rakenteen avaamisella. Luvut myös päättyvät aina kokoavaan yhteen-vetoon, jossa tekstin keskeiset argumentit kerrataan ja aiheen merkitys avaa-taan. Koska kirjan luvuissa militarismia ja militarisaatiota käsitellään varsin erilaisista näkökulmista ja eri tieteenalojen perinteistä käsin, tekee tekstien rakenteellinen yhteneväisyys kokonaisuudesta helpommin pureskeltavan.

Tekstit vaihtelevat myös teoreettisen ja empiirisen otteen suhteen: osa teksteistä on luonteeltaan abstrakteja käsiteanalyyssejä; osa ammentaa laa-dullisista analyyseista ja jopa autoetnografisista havainnoista. Vaikka teks-tit ovat teoreettisesti ja metodologisesti kirjavia, ei kokonaisuus jää frag-mentaariseksi vaan moninaisuus pitää lukijan sopivasti valppaana ja innos-tuneena etsimään merkitysyhteyksiä myös lukijan omaan tutkimukseen ja arkihavaintoihin.

Hast ja Kotilainen ovat onnistuneet yhdistämään militarismin eri nä-kökulmat kattavaksi ja kiinnostavaksi kokonaisuudeksi. Kirjan vahvuus piilee erityisesti sen ajankohtaisuudessa ja kyvyssä paljastaa militarismin mutkikkaat ja kauaskantoiset vaikutukset, jotka usein jäävät tiedostamatto-miksi. Militarismin ylläpito liittyy ajatukseen, että sota on vääjäämätöntä ja ylevää, ja tämä käsitys estää vaihtoehtoisten tulevaisuuden visioiden kehit-tämisen. Kun militarismi ja sotilaallinen toiminta asetetaan lähes jumalal-liseen asemaan, kriittinen keskustelu ja vaihtoehtojen punnitseminen jää-vät paitsioon. Tällainen näköalattomuus on vaarallista sekä yksilöiden että yhteisöjen turvallisuuden ja hyvinvoinnin kannalta – erityisesti ekologisen kriisin aikakaudella.

Kun ympäristöongelmat kiihtyvät ja luonnonvarat hupenevat, on yhä tär-keämpää kyseenalaistaa militaristinen kehitys ja etsiä yhteiskunnan ongel-miin kestävämpiä ratkaisumalleja, jotka eivät perustu väkivaltaan tai luon-non tuhoamiseen. Kirjan lopussa toimittajat nostavat esiin myös käsitteen mielen militarisoituminen, joka tarkoittaa uskoa siihen, että yksilön hengen

uhraaminen valtion puolesta olisi sankarillista. Kotilainen ja Hast haluavat kyseenalaistaa tämän perinteisen näkemyksen sankarillisuudesta: millaista olisi sellainen sankarillisuus, joka ei perustuisi väkivaltaan ja uhrautumiseen vaan yhteyksien luomiseen ja rakkaudellisiin tekoihin?

Vaihtoehtoja ja toisintekemistä

Kirjan loppuluvussa toimittajat ehdottavat, että dystopioiden maalailujen sijaan tarvittaisiin utopioita. Harmillisesti teos ei kuitenkaan tarjoa juuriakaan toivoa vaihtoehtoisista tulevaisuuden visioista. Vaikka luku amerikkalaisesta veteraaniaktivismista antaa esimerkin siitä, miten yksi ryhmä voi pyrkiä muuttamaan haitallisia uskomuksia sodasta, tämä ensimmäinen suomalainen kirja kriittisestä militarismitutkimuksesta ei vielä liiemmin tarkastele muita kestävämmän tulevaisuuden kuvitelmia ja toisintoja. Ongelmien tunnistamisen lisäksi olisi arvokasta nähdä konkreettisia esimerkkejä yhteiskunnallisista aloitteista, jotka pyrkivät luomaan rauhanomaisia ja ekologisesti kestäviä yhteisöjä, sekä teoreettisia malleja ja tutkimuksia, jotka osoittavat, miten vaihtoehtoiset tulevaisuuden visiot voivat vaikuttaa positiivisesti yhteiskuntien kehitykseen.

Vaihtoehtoisia teoreettisia kehyksiä ja empiirisiä esimerkkejä on olemassa. Esimerkiksi feministinen huolenpidon etiikka korostaa, että yhteiskunnassa tulisi arvostaa ja edistää välittämistä, empatiaa, huolenpitoa ja hoivaa sen sijaan että korostetaan hallintaa, kilpailua ja väkivaltaisia arvoja. Huolenpidon etiikka kyseenalaistaa siis keskeisesti militaristiset normit, jotka ylläpitävät patriarkaalisia rakenteita ja sukupuolten välistä epätasa-arvoa. Huolenpidon etiikka ehdottaakin, että yhteiskunnan tulisi keskittyä vastavuoroisiin suhteisiin, yhteisön tukeen ja rauhanomaisiin ratkaisuihin sen sijaan, että se resursoisi väkivaltaan ja konflikteihin.

Samoin dekolonialistiset näkökulmat ja alkuperäiskansatutkimus tarjoavat kriittisiä vastavoimia militarismille. Dekolonialistinen ajattelu tarkastelee sitä, kuinka kolonialistinen vallankäyttö ja militarismi ovat kytköksissä toisiinsa ja miten ne ovat muokanneet historiallisia ja myös ylläpitävät nykyisiä valtasuhteita. Alkuperäiskansojen näkemykset ja käytännöt sisältävät usein rauhanomaisia ja kestäviä tapoja elää yhdessä myös monilajisissa yhteisöissä haastaen näin militarismin logiikan ja tarjoten vaihtoehtoisia malleja, jotka perustuvat ekologisesti ja sosiaalisesti kestäviin arvoihin.

Kuten kirjan useammassa luvussa tuleekin ilmi, militarismia synnytetään ja ylläpidetään kertomusten kautta. Siksi militarismia vastustavat kertomukset ja esimerkit ovat tärkeitä. Tarinat ja narratiivit muokkaavat

kollektiivista ajattelua ja vaikuttavat siihen, miten yksilöt ja yhteisöt näkevät maailman ja itsensä sen osana. Militarismia haastavat kertomukset voivat tarjota vaihtoehtoisia näkökulmia ja rohkaista ihmisiä pohtimaan, mitä muita keinoja on olemassa konfliktien ratkaisemiseksi ja turvallisuuden edistämiseksi. Esimerkit konkreettisista aktivismin muodoista, kuten rauhanjärjestöjen kampanjoista, aseistakieltäytymisestä ja taiteen kautta tapahtuvasta vastarinnasta, eivät ainoastaan esittele vaihtoehtoisia toimintatapoja, vaan voivat myös inspiroida ja motivoida lukijoita toimimaan militarismia vastaan omassa elämässään.

Esimerkiksi rauhanjärjestöjen kampanjat ovat merkittävä osa militarismia vastustavaa kansainvälistä liikettä. Ne pyrkivät herättämään yleistä tietoisuutta sodan ja militarismin haitoista sekä tarjoamaan konkreettisia keinoja rauhan edistämiseen. Kampanjat voivat vaihdella suurista mielenosoituksista ja poliittisista vaikuttamisyrityksistä koulutustilaisuuksiin ja työpajoihin, jotka opettavat konfliktinratkaisua ja väkivallattomia toimintatapoja. Tällaisten kampanjoiden kautta muistutetaan, ettei rauha ole vain sodan torjumista vaan aktiivista työtä oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden puolesta.

Myös aseistakieltäytyminen on militarismin vastustamista. Aseistakieltäytyjät toimivat moraalisisista, uskonnollisista tai poliittisista syistä ja näin heidän toimintansa kyseenalaistaa valtiolähtöisen sotilaallisen velvollisuuden oikeutuksen. Siviilipalveluksessa yksilöt osallistuvat yhteiskunnan rakentamiseen ja ylläpitoon sotilaallisen palveluksen sijasta. Tarinat sotilaalliseen toimintaan osallistumattomuudesta voivat nostaa esiin kriittisiä kysymyksiä siitä, millaisia arvoja ja periaatteita yhteiskunta haluaa edistää ja miten myös turvallisuutta voidaan luoda ilman militarismia.

Kasvatusta ekososiaaliseen sivistykseen ja kestäväan rauhaan

Erityisen kiinnostavan, ajankohtaisen mutta vielä tutkimuksellisesti tuoreen näkökulman militarismiin ja militarisaatioon tarjoaa *Sodan pauloissa* -kirjan kaksi lukua posthumanismista. Näkökulma on tärkeä, koska se haastaa pohtimaan, miten sotilaallinen toiminta ja sen taloudellis-teknologinen logiikka kiihdyttävät ekokriisiä. Kauhukertomusten sijaan posthumanistisesta näkökulmasta käsin voidaan rakentaa myös positiivisia narratiiveja, jotka haastavat perinteiset militaristiset ajattelutavat ja tarjoavat vaihtoehtoisia, kestävyyttä ja yhteisöllisyyttä korostavia tulevaisuudenkuvia. Yksi tällainen narratiivi on ekologinen yhteiselo, jossa korostetaan ihmisten ja muiden lajien symbioosia ja myönteistä kanssaeloa.

Monilajinen solidaarisuus sekä kulttuurien ja lajien väliset dialogit ovat keskeisiä posthumanistisissa tarinoissa. Ne edistävät syvempää ymmärrystä ja arvostusta elämän monimuotoisuudesta. Ehkäpä suomalainen kriittinen militarismitutkimus voisi profiloitua kansainvälisesti nimenomaan myönteisten tulevaisuuskuvien visioijana, jotta nykyistä nuorten sukupolvea yhdistävää ekokriisikertomusta voitaisiin tulevaisuudessa muistella typeryyden aikakaudeksi, joka ylitettiin kollektiivisella, monilajisella, empatiaan perustuvalla sivistyksellä ja viisaudella.

Ekososiaaliseen sivistysajatteluun perustuvalla sosiaalipedagogiikalla voi olla merkittävä rooli mielen militarisoitumisen ehkäisemisessä – ei ainoastaan yksilöpsykologisessa mielessä vaan myös yhteisöjen ja yhteiskuntien ilmapiirin militarisoitumisen torjumisessa. Kriittisen militarismitutkimuksen näkökulmat ovatkin relevantteja myös siltä kannalta, että pohdittaisiin perinpohjaisesti, millaiseen maailmaan haluamme ihmisiä kasvattaa. Vaihtoehdottomuutta korostavat, sotilaallisia arvoja ja ratkaisuja painottavat puheenvuorot perustuvat illuusioon stabiilista maailmasta. Tosiasiassa maailmaa rakennamme me itse aina joihinkin arvoihin sitoutuvilla sanoillamme ja teoillamme.

Sota ja väkivalta ovat valintoja. Meillä on mahdollisuus valita myös toisin. Sosiaalipedagogisen tutkimuksen kautta voidaan tunnistaa ja nimetä militaristisia kehityssuuntia yhteiskunnassa, ei ainoastaan politiikan kentällä vaan myös kasvatuksen käytänteissä. Millaista hallinnan logiikkaa ja väkivaltaisia kehityskulkuja yhteiskunnassa voidaan nähdä ja miten näitä militaristisia kehityssuuntia voidaan katkaista kasvatuksen keinoin?

Hallinnalle ja hyväksikäytölle vaihtoehtoisten pedagogisten ratkaisujen tutkiminen ja kuvaaminen tarjoaisi paitsi sosiaalipedagogiikan alalle myös laajempaan keskusteluun syvempää ymmärrystä ja konkreettisia keinoja vaikuttaa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja edistää rauhanomaisempaa maailmaa. Erityisesti posthumanistisen lähestymistavan avulla – joka vaikuttaa myös sosiaalipedagogiikan ekososiaalisen käänteen taustalla (ks. Nivala & Rynnänen 2024, Sosiaalipedagogiikka) – voidaan edistää kestävän rauhan ja turvallisuuden narratiivia, joka perustuu oikeudenmukaisuuteen, inklusiivisuuteen ja ekologiseen vakauteen.

Ekososiaalisesti sivistynyt yhteiskunta investoi yhdenvertaiseen koulutukseen ja terveydenhuoltoon sekä ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjuntaan – sotilaallisen varustautumisen sijaan. Ekososiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaavat narratiivit tarjoavat vision tulevaisuudesta, jossa yhteisymmärrys, yhteistyö, empatia ja kanssaelo korvaavat erottelun,

hallinnan, kilpailun, sodan ja väkivallan, kannustaen yksilöitä ja yhteisöjä toimimaan kohti rauhanomaista ja kestäväää maailmaa.

Lopuksi

Kriittisen militarismitutkimuksen näkökulmat voivat auttaa sosiaalipedagogiikkaa tunnistamaan ja purkamaan militaristisia arvoja ja käytäntöjä, jotka vaikuttavat negatiivisesti sekä yksilöihin että yhteisöihin. Esimerkiksi kirjan analyysit asevelvollisuuden ja sotilasuran sukupuolijärjestystä ylläpitävästä roolista sekä heteronormatiivisuuden ja valkoisuuden oletuksesta varusmiespalveluksessa ovat konkreettisia esimerkkejä koulutusympäristöstä, jotka tuottavat sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta. Sotilaallisen toiminnan ja sotilaskoulutuksen ympäristövaikutusten ymmärtäminen sekä militarismin tunnistaminen myös ihmisen suhteessa toislaajiseen elämään ovat myös tärkeitä teemoja, joista ekososiaalisen käänteen tunnustava sosiaalipedagogiikka voi ammentaa pedagogisten käytäntöjen kehittämisessä.

Sodan pauloissa -teos tarjoaa arvokkaita näkökulmia siihen, miten tärkeätä on edistää rauhaa ja väkivallattomuutta sekä sosiaalista ja ekologista oikeudenmukaisuutta, ehkäistä turvattomuuden tunnetta ja purkaa militaristisia kehityssuuntia – myös kasvatuksessa ja kasvatuksen kautta. Kirja keskittyy pääosin ongelmallisten kehityskulkujen analyysiin eikä niinkään ratkaisuihin. Kirjan moninaisten näkökulmien kautta sosiaalipedagogiikan tutkijat ja käytännön toimijat voivat kuitenkin saada tärkeätä teoreettista taustatietoa sellaisen pedagogiikan kehittämiseksi, jolla halutaan aktiivisesti osallistua rauhan rakentamiseen ja väkivallan ehkäisemiseen. Militarismin tunnistaminen ja päättäväinen vastustaminen auttavat luomaan yhteiskuntaa, jossa sotilaalliset arvot eivät dominoi vaan jossa korostetaan yhteyksien luomista, yhteistyötä, rauhanomaista konfliktinratkaisua ja monilajista kanssaeloa.

Kirja-arvion kirjoittaja Raisa Foster on itsenäinen taiteilija-tutkija, joka tutkii tällä hetkellä ympäristösotaa Koneen Säätiön rahoittamassa JUEW-hankkeessa (2023–2026). Hänellä on sosiaalipedagogiikan dosentin arvo Itä-Suomen yliopistossa ja tanssipedagogiikan dosenttuuri Taideyliopistossa.

Mahdolliset eturistiriidat

Kirjoittaja toimii Sosiaalipedagogiikka-lehden apulaispäätoimittajana, mutta hän ei ole osallistunut tämän kirjoituksen arviointiprosessiin eikä päätöksentekoon sen hyväksymisestä julkaistavaksi lehdessä.

